

Ló és lovas ábrázolása a magyar művészetben

A Vadászati Világkiállítás alkalmával sor került a nemzetközi lovasszövetség találkozójára is. Hazánkban rendezték meg ekkor az első európai hajtóversenyt, mely a szakemberek és a közönség körében egyaránt hatalmas sikert aratott. Számolva ezzel az intenzív érdeklődéssel a Magyar Mezőgazdasági Múzeum és az Országos Lótenyésztési Felügyelőség arra ösztönözte a művészettörténészeket, rendeznének kiállítást a hazai ló- és lovasábrázolásokról, adnának művelődéstörténeti indokolást az ilyen tárgyú kezdeményezéseknek. A terv időre megvalósult, egy igen érdekes tárlat anyagával sikerült bebizonyítani, hogy efféle összefüggésben is különös tanulsággal kecsegtetnek a tematikus bemutatók.

Nem véletlen, hogy amilyen mértékben tisztázódnak Magyarországon a helyi adottságoknak megfelelő tennivalók, úgy válnak élővé a legtermékenyebb hagyományok. A gazdasági életben, a kultúra területén egyaránt érvényesülnék már azok a kipróbált ismeretek, sajátos hajlamok, melyek századokon át a természeti, földrajzi, településtörténeti, etnikai, szellemi adottságoknak megfelelően határozták meg a magyar nép helyét a világban, alakították anyagi létét, gondolkodásmódját, művészetét. A szocializmus körülményei között a nemzeti jellegzetességek mind korlátozatlanabban nyilvánulhatnak meg, mert az okos belátás, az intellektuális érzékenység, a műveltség igénye feltárja azokat az okokat, melyek a múltban ilyen vagy olyan módon motiválták az emberi együttélés szokásait, a munka jellegét, a társadalmi termelés általános menetét, a tudás és érzés szószólóit.

Szükségszerű tehát, hogy a gyorsütemű iparosodás idején mégis egyre több gondot fordítanak a Magyar Népköztársaságon a lótenyésztés korszerű problémáinak megoldására. Persze, ma már nem azért, mert a magyarságot könnyelmű általánosítással régebben lovas népnek nevezték, hiszen a ló – a gépjárművek elterjedéséig – szerte a világon használatos jószág volt. Magyarországon

viszont mindig is, de kétszázötven év óta különösen igen célravezető módszereit alkalmazták a lótenyésztésnek, nevelésnek, a nemzetgazdaságban hosszú időn át számottevő szerephez jutott a lovak exportja. Éppen ezért a lovas életforma különböző változata itt igen elterjedté vált, a szórakozásban épp úgy helyet kapott, mint a robotban. A második világháborúig sok mindenki foglalkozott nálunk a lóval, nemcsak a lóversenyek, falkevadászatok, méntelepek kiszolgáló személyzete, de a lakosság nagy tömege dolgozott a fuvarozás, földművelés munkahelyein, a hadsereg vonatkozó fegyverneménél.

Tudvalevő, hogy a XX. századig a lovaság volt a katonaság „gépesített” alakulata, s szinte egy évezreden keresztül a lóállomány mennyiségével és minőségével mérték az európai államok, fejedelmek háborús készültségét. Az udvari lovászmester, a lovasság parancsnoka lett többnyire a hadsereg főparancsnoka is. Így tartja számon a műtörténelem Connétable Anne de Montmorency-t, a francia reneszánsz építészet bőkezű mecénását, vagy Conde-Duque Gaspar de Olivares-t, Velazquez egyik legellenzenvebb modelljét. A mozgékonyáságnak, a közlekedésnek, az utazásnak nem csak jelképe volt a ló, de konkrét feltétele, eleven eszköze. A szárazföldi, vízi, légi járművek kapacitását az úrhajók korában is lóerővel mérjük.

Magától értetődő, hogy ennek megfelelően a művelődéstörténetben is nyomot hagyott a lóval való foglalatosság. A képzőművészek különös előszeretettel vállalkoztak lovaskompozíciók megalkotására, a ló alakja, mozgása, a ló és az ember egymáshoz való viszonya, aránya, téri elhelyezkedése ihlető hatást gyakorolt a festők, szobrászok képezletére. A Parthenon frízétől a bambergi lovason keresztül Delacroix szpáhijaiig remekművek egész sora igazolja ezt az intenzív inspirációt, a legszélsőségesebb stílus-történeti eltérések mellett is szembetűnő az efféle téma népszerűsége. A ló és lovas ábrázolásának elemzése a műtörténelem egyetemes fejlődésére vonatkozóan is érdekes tanulságokat rejt magában.

Már a honfoglaló magyarok ötvösművészeti alkotásain megtalálható ez a motívum, főleg a harcos, a vadász tetteivel kapcsolatosan. A régészek érdekesítő kutatást kezdtek arra nézve, hogy a leletek alapján megpróbálják rekonstruálni a nomád életformából a helyhez kötött feudális társadalmi rendbe történő átmenet legkülönfélébb folyamatait, a lóáldozathoz kötődő mitikus szertartásoktól a racionális társadalmi szervezet gazdasági, hadászati szükségleteiig. Így éppen azt is, hogy a délorosz vidékekről a Kárpát-medencébe átkerült magyarság mezőgazdasági kultúrája miként fejlődött magasabb fokra. A Nyugat-Európát veszélyeztető, száz és ezer kilométereket kalandozó magyarok másképpen ülték a lovat, mint azok az előkelő urak, akiket a románkori, majd a gótikus műtárgyak örökítettek meg, s akik már az érett középkor lovagi szokásainak megszemeleltetői voltak. Am egyfajta magatartásbeli kettség mindig is megmaradt – szinte mind a mai napig – a lovaglás stílusában, a „szabálytalanul”, ösztönösen lovagló és a parádékra, díszmenetekre, tornákra, versenyekre készü-

lődők között. S miként a művészi ábrázolások is jól tükrözik, e kétféle megjelenési formának folyamatosan meg voltak a történelmi megfelelői. A lovas élet differenciálódása Magyarországon nem csak a rendi kötöttségek szerint következett be, de az állattartás sajátos módszerei is befolyásolták a lóra szállók szokásait. Több mint két évszázadon át a törökök elleni végvári csetepaték, majd a Habsburgok ellen kirobbant függetlenségi küzdelmek során a lovas csatározások különös jelleget öltöttek, rendkívüli jelentőségre tettek szert. E téren minden rendhagyó módon zajlott le, kezdve a lovak megszerzésének a fortélyaitól a gerillahadviselés meghonosításáig. Átgondolt, szakszerű tenyésztés nem volt, az ország a legkülönbözőbb fajták keveredésének színhelyévé vált, a szembenálló felek ott szereztek be a lovat, ahol tudták, kik kozákoktól, levanteiktől, kik az olasz, német zsoldosok piacain.

Amikor aztán a XVIII. században nyugati mintára Magyarországon is magas színvonalat ért el a lótenyésztés, a csikónevelés, továbbra is tartotta magát a sajátos helyi adottságok, hagyományok tiszteletének elve, az az elképzelés, hogy meg lehet tartani az ősi rideg módszereket, melyek a történelem mostoha körülményei között is beváltak. Itt nem tudott eszményképpé magaszkodni a spanyol iskola, mert a legkitűnőbb szakemberek is egy kicsit a kurucok, huszárok bravúrainak a bővületében éltek. Utóbb kiderült, hogy ez a nosztalgia sok eredményes kísérletre sarkallta őket, szívós, ügyes, gyors lovakkal sikerült a „magyar fajták” tekintélyét megalapozni.

Érthető, hogy ez a romantikus, hősiesség-fogás lett uralkodóvá a művészi ábrázolások többségében. A török megszállókkal folytatott vég nélküli viaskodásoknak számos emléke maradt. XVI. századi költők, Balassi Bálint népnyelven írt verseivel nőtt elsőnek klasszikussá, a végek vitézeiről – akik távol a sík mezőt széjjel nyargalják . . . vagdalkoznak, futtatnak – szinte ideálportrét fogalmazott, egyben hosszú időkre hangot adott a szabad magyarok vágyainak, a táborigény életvonzásának. A törökök kiűzése után összekülvészek, felkelések, lázadások mozgósították a nemzeti érzületű elnyomottakat; a kurucok, az uraik ellen fordult egykori keresztiesek jogutódai a művészek számára csak lóháton voltak elképzelhetők. Az 1957-ben elhunyt Rudnay Gyula még a XX. század elején is ezeknek a lovas szabadsapatoknak festői felidézésével fejezte ki a nemzeti önállóság eszméjét, a nép érdekeiért századok óta folyó szakadatlan küzdelmek nem szűnő aktualitását.

A XIX. század történelme megint csak ez irányba vitte a lovasjelenetek megjelenését, hiszen az 1848–49-es szabadságharc legendás emléke jelképpé általánosította az ágaskodó lovakat, a lovon száguldó betyárokat. A földönfutóvá vált, elbújdosott honvédek, a császár szolgálatát megtagadó katonaszökevények, a munkaeur felesleg következtében a társadalomból kiszorult alakja népköltészeti elemmé nemesedett a tömegek fantáziájában. Eszerint a végtelen rónakon a

*Alconiere Tivadar: Széchenyi a Vaskapunál
Széchenyi aux Portes de Fer – Сечени у Железных ворот*

betyárok mindig is lelógatták az idegenből idevezényelt pandúrokat.

Hangsúlyozni kell ugyanakkor, hogy a ló és lovas művészi megörökítésére nemcsak a magyar rebellió szellemében került sor, nagyon sok szakszerű ábrázolás is készült, munka, vadászat, sport közben is megfestették, megrajzolták, megmintázták ezt a hálás témát. A lóversenyek hazai megszervezése számos alkalmat adott ilyen irányú képek, szobrok, érmek létrehozására. A magyar lovak nemzetközi sikerei szinte kultikus kötelességgé tették a nagy sztárok „portretirozását”, modellszerű megörökítését. A XIX. és XX. század fordulóján a szobrászok talán legkedveltebb, mindenesetre a legambicióználtabb feladatává a lovaskompozíció megalkotása lépett elő. A Millenniumi Emlékmű hét vezére, bigája, Rákóczi, Görgey, Hadik szobra, a Csikós életképszerű figurája, az I. világháború számos hősi emlékének búslakodó lova tanúsítja, milyen sokat foglalkoztak művészeink ezzel a tárgykörrrel. A kisplasztika is igen gazdag lóban és lovasban, s mi több, az úgynevezett „moderne” legalább annyiszor választották teendőjükül, mint a hagyományosan dolgozók.

A kiállítás a történelmi anyag felsorakoztatásával – a kultúrhistoriai összefüggéseken túl – azt is bizonyította, hogy ez a viszonylag zárt körű tematika milyen sokféle műforma igénybevételére sarkallta a művészeket. A dokumentatív jellegű ábráktól az expresszív dramatizálásig hány variációja figyelhető meg a ló és lovas művészi bemutatásának, együttes megjelenésüknek. S ez a különbözőség még csak nem is a legújabb kor specialitása, nem volt szükség századunk zaklatott stílustörekvéseire ahhoz, hogy ez a

témakör annyira eltérő módon nyerjen képi, plasztikai formát. A figurális kompozíciónak ugyanis olyan egyedülálló lehetőségei adódnak a ló és lovas hiteles elhelyezésével, perspektivikus összehangolásával, statikusabb vagy dinamikusabb viszonyításával, hogy a jó felkészültségű képzőművész szívesen néz szembe az illető feladat nehézségeivel, mert meggyőzően demonstrálhatja ötletességét, szakmai tévedhetetlenségét, egyéni modorának előnyeit. A részletezés éppúgy elfogadható lehet, mint a nagyvonalú összefoglalás, a szabatosabb indoklás mellett létjogosultsága van a szabadabb szárnyalásnak. Előfordul, hogy az egyik művész helyzetképet szolgáltat még a mozgás alapján is, a másik átvitt értelmű jelentést biztosít stílizált lovasának. Olykor szinte érezhető a vágta sebessége, máskor látomással oldódik a valószínű benyomás is. Fegyelmezettség, lendület, pontosság, vázlatosság, tárgyiaság, festői tőiség jól megfér egymással, mert maga az ábrázolni való is lekötötte a tárlatlátogatót, ám a művészi feldolgozás sokrétűsége külön is tanulmányozást érdemelt.

Akad az exponátumok között néhány olyan is, mely nem magyar művész műve. Ezeknek a műalkotásoknak a témája viszont jellegzetesen lokális vonatkozású, a történelem, a lovasélet itteni epizódjaihoz kötődik. E képek, szobrok, iparművészeti tárgyak külföldi mesterei olyannyira specializáltak magukat a magyar motívumokra, hogy működésüket már egy par excellence nemzeti keretek között mozgó művelődéstörténeti összegezésből se szabad kihagyni. Mert végül is a cél mindenek előtt az volt e kiállítás megrendezésével, hogy a művészet lényegremutató eszközei is tegyék nyilván-

valóvá: a magyarság hétköznapijaiban és ünnepeiben milyen számottevő szerepet töltött be a ló az elmúlt századok folyamán.

A „Ló és lovas ábrázolása a magyar művészetben” című kiállítással együtt a Mezőgazdasági Múzeum jáki kerengőjében nagyértékű tárlat nyílt régi lószerszámokból. A XVIII. és XIX. századi darabok a magyar népművészet remekei közé tartoznak, szíjjártók és pitykekészítők mesterműve valamennyi. Olyan anyagot sikerült a rendezőknek összegyűjteni, hogy az már lehetővé teszi az effajta produkció tudományos rendszerezését és publikálását. Ami már csak azért is igen kívánatos lenne, hogy az ilyen kézműves tevékenység újjáélesztésére megfelelő szakmai támpontot adjon, a hagyományok felhasználásával az újonnan felmerülő hazai és külföldi igények kielégítése megtörténhessék.

Pogány Ö. Gábor